

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. Г. С. Сковороди

На правах рукопису

Андреев Юрій Володимирович

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ
КОМАНДИРА-ВИХОВАТЕЛЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ
ЗБРОЙНИХ СИЛ**

Спеціальність 13.00.01 - теорія та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних наук

34
34 (100)(091)

00344079 (R)

Дисертацією є рукопис
Робота виконана на кафедрі педагогіки та педагогіки Харківського військового університету

Наукові керівники - кандидат педагогічних наук,
доцент В. Н. Гуляев

- кандидат історичних наук, доцент
Д. Г. Брусенцев

Офіційні опоненти: - доктор педагогічних наук, професор
Володимир Костянтинович Буряк

- кандидат педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
Микола Борисович Євтух

Провідна наукова організація - Київський військовий інститут
сухопутних військ

Захист відбудеться "29" вересня 1994 р ^{13⁰⁰} на засіданні спеціалізованої вченої ради К.113.24.02 у Харківському державному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди /м. Харків, вул. Блюхера, 2, ауд. А-221 /

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Автореферат розісланий "24" серпня 1994 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

С. Т. Золотухіна

I. Загальна характеристика дослідження

Актуальність проблеми. Реформування Збройних Сил України вимагає вирішення завдань, пов'язаних з підвищенням значення людського фактору, демократизації армійського життя, удосконалення управління військовими колективами. Реалізація кожного з цих напрямків у вирішальній мірі залежить від стилю діяльності військових кадрів. Життя вимагає, щоб в основу його були покладені висока самовідданість та діловитість, принциповість і відповідальність, ініціатива та творчість. Це пояснюється рядом обставин.

По-перше, умови реформування Збройних Сил орієнтують на цілеспрямоване формування творчого стилю діяльності у військовослужбовців. Це стосується насамперед командирів-вихователів, які, як показує практика, впливають на більшість характеристик життєдіяльності усього кадрового складу Збройних Сил.

По-друге, аналіз досвіду підготовки, навчання та виховання офіцерських кадрів свідчить про те, що ні у військових закладах, ні у військових частинах струнка система формування у командирів-вихователів творчого стилю діяльності, відповідного сучасному етапу розвитку Збройних Сил, поки не склалась. Це призводить до того, що дехто з офіцерів формує і удосконалює свій стиль діяльності методом проб і помилок в процесі виконання своїх функціональних обов'язків, переймаючи не завжди кращі зразки стилю діяльності цивільних службовців.

По-третє, оволодіння творчим стилем діяльності розширює інтелектуальні можливості, розвиває здібності офіцера, отже, лежить у руслі вирішення дійсно гуманного завдання - формування різнобічно розвинутої людини.

Таким чином, актуальність теми визначається необхідністю наукового аналізу та узагальнення військового досвіду виховання творчого стилю діяльності у командирів-вихователів в умовах реформування Збройних Сил і можливість його використання у сучасній офіцерській практиці, об'єктивними потребами забезпечення якісного поліпшення творчого стилю діяльності у командирів різних рангів.

Різні аспекти формування творчого стилю діяльності офіцерських кадрів знайшли своє відображення у роботах О.В. Барабанщикова, О.О. Балаховського, В.І. Вдовька, А.Д. Глоточкина, В.П. Каши-

ріна, І. А. Липського, Я. В. Подоляка та інших. Як показують проведені автором дослідження, значна частина командирів-вихователів у військових частинах виявилась неготовою працювати з підлеглими в нових соціально-педагогічних умовах, що багато в чому також обумовлено недоліками системи формування творчого стилю діяльності, відсутністю творчого підходу до нього.

Проте, спеціальних досліджень проблеми формування творчого стилю діяльності командира-вихователя в умовах реформування Збройних Сил, в безпосередній постановці, немає. Однак, в той же час існує об'єктивна необхідність в такому дослідженні, тому що завдання зміцнення бойової готовності та боєздатності Збройних Сил неможливо вирішити без високоефективної системи педагогічної діяльності офіцерського складу, без створення чіткої та стрункої системи покращення стилевих характеристик і формування творчого стилю діяльності в цілому.

Об'єктом дослідження даної праці був обраний стиль діяльності командира-вихователя в умовах реформування Збройних Сил України.

Предмет - процес формування творчого стилю діяльності командира-вихователя у військовій частині в умовах реформування Збройних Сил України.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати суть і зміст процесу формування творчого стилю діяльності командира-вихователя в умовах проведення реформ в Збройних Силах та експериментально підтвердити основні напрямки підвищення його ефективності.

У відповідності до поставленої мети, в дисертації ставились та вирішувались такі завдання:

- теоретично обґрунтувати психолого-педагогічну суть, зміст, класифікацію стилю діяльності командира-вихователя;

- виявити вплив об'єктивних умов та суб'єктивних факторів на стиль діяльності командира-вихователя в умовах військової реформи;

- розробити критерії оцінки та рівні сформованості творчого стилю діяльності командира підрозділу;

- обґрунтувати та експериментально перевірити основні напрямки розвитку процесу формування творчого стилю діяльності у командира-вихователя;

- сформулювати практичні рекомендації по підвищенню ефективності творчого стилю діяльності у нових соціально-педагогічних умо-

вах.

Як робочу гіпотезу було висунуто припущення про те, що підвищення ефективності виховної діяльності командирів в умовах реформування Збройних Сил можливо на шляху удосконалення роботи по формуванню творчого стилю діяльності військових педагогів.

Наукова новизна та теоретична значущість дисертації визначається результатами дослідження стану роботи по формуванню творчого стилю діяльності командирів підрозділів в сучасних умовах і проведеною автором дослідно-експериментальною працею, які дозволили: виявити суперечності у формуванні та розвитку творчого стилю діяльності та соціально-педагогічні умови їх вирішення; розробити педагогічні засади формування творчого стилю діяльності командирів-вихователів; уточнити уявлення про психолого-педагогічну суть, зміст, класифікацію творчого стилю командирів підрозділів; розробити критерії оцінки та рівні сформованості творчого стилю діяльності командира-вихователя; виявити педагогічні умови підвищення ефективності процесу формування в них творчого стилю діяльності; з'ясувати основні напрямки покращення процесу формування творчого стилю діяльності в офіцерів тієї категорії, яка вивчається.

Особистий вклад полягає в педагогічному аналізі форм практичної роботи в частині по формуванню у командирів підрозділів творчого стилю діяльності; в розробці тематики навчального плану суспільно-гуманітарної підготовки офіцерів та програми спецкурсу для факультативних занять з командирами, а також критеріїв оцінки рівня сформованості стилю діяльності командирів-вихователів і комплексу тестів самооцінки індивідуальних особливостей людини стосовно керівної діяльності.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що сформульовані автором теоретичні висновки та практичні рекомендації щодо формування творчого стилю діяльності командирів-вихователів допоможуть привести зміст і методику формування та оцінки творчого стилю діяльності командирів-вихователів у відповідність до створеної соціально-педагогічної ситуації.

Обґрунтованість та достовірність теоретичних висновків і практичних рекомендацій забезпечена використанням комплексної методики дослідження, дослідно-експериментальною перевіркою отриманих результатів, апробацією основних положень дисертації у педагогічній

практиці військ, що підтверджено документально, виступами та публікаціями пошукувача.

Методологічна основа дисертаційного дослідження. Розробка проблеми здійснювалась з врахуванням законів та Указів Президента України по оновленню державної військової політики, наказів і директив Міністерства оборони, які регламентують організацію навчально-виховної роботи з воїнами армії та флоту. При написанні дисертації використовувались праці А.С. Макаренка, В.А. Сухомлинського та інших теоретиків і зчених, матеріали сучасних досліджень з проблеми, що вивчається.¹ Аналізувались та враховувались теоретичні ідеї та практичні рекомендації з питань формування творчого стилю діяльності командира-вихователя, які знаходяться в працях провідних військових педагогів О.В. Барабаншикова, В.І.Вдовюка, В.В.Давидова, І.А. Липського, Д.П. Познанського, Я.В. Подоляка та інших.

Під час дослідження використовувались такі методи: спостереження, бесіди, вивчення документів; аналіз літературних джерел моделювання; узагальнення незалежних характеристик; метод експертних оцінок; дослідна перевірка висновків та рекомендацій дослідження; при обробці даних використовувались методи математичної статистики, тестування (з використанням характерологічного опитувача Леонгарда; шкала самооцінки Спілбергера; метод "особистого диференціалу", розробленого співробітниками НДІ ім.В.М. Бехтерева).

Апробація результатів дослідження здійснювалась в ході дослідно-експериментальної роботи у підрозділах, а також при обговоренні на науково-практичних конференціях та семінарах, засіданнях предметно-методичної комісії кафедри військової педагогіки Харківського військового університету, нарадах командирів різних ланок, навчально-методичних зборах офіцерів, на засіданнях деяких методичних рад військових частин, в яких проводилось дослідження. Матеріали дослідження використовувались в навчальному процесі в Гуманітарній академії Збройних Сил, а також у Харківському військовому універ-

¹ См.: Бургин М.С. Уровни творчества и проблема новизны // Креативные исследования и педагогика. -М., 1988; Вайнцвайнг П. Десять заповедей творческой личности. Пер. с англ. -М.: Прогресс, 1990; Выготский Л.С. Педагогическая психология /Под ред. В.В. Давыдова. -М.: Педагогика, 1991; Давыдов В.В. О функциях рефлексии в игровом обучении руководителей. / Вопросы психологии. -1990. - № 3. - С. 76-84; Посталюк Н.Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект. - Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 1989 и др.

ситеті. За матеріалами дисертації підготовлені та опубліковані статті загальним обсягом більш як три друкованих аркуші.

На захист виносяться:

- 1) класифікація стилю діяльності командира-вихователя в сучасних умовах (за метою, засобами та рівнями комунікації);
- 2) критерії оцінки сформованості стилю діяльності командирів підрозділів (класифікаційні, змістові, інтегративні);
- 3) Рівні розвитку творчого стилю діяльності (адаптивний, локально-творчий, системно-творчий).

II. Структура та основний зміст дисертації

Дисертація складається з вступу, трьох глав, висновків, списку літератури та 17 додатків.

В першому розділі - "Психолого-педагогічний аналіз стилю діяльності командира-вихователя" розкривається характеристика і вплив об'єктивних умов та суб'єктивних факторів на стиль діяльності військових кадрів в умовах реформування Збройних Сил України.

Аналіз літератури з досліджуваної проблеми дозволяє умовно розподілити наукові праці на дві великі групи.

До першої належить література феноменологічного рівня аналізу, така, у якій йдеться про стиль як явище, найвищим виявленням якого є його творча спрямованість. Представники цієї групи (Л. С. Віготський, П. Я. Гальперін, В. А. Кан-Калік, А. Н. Леонтьєв) дають надзвичайно цінні дані про стиль діяльності як феномену. Тому роботи цієї групи є джерелом як фактичного матеріалу, так і для з'ясування вимог, що висуваються суспільством до якості стилю діяльності того чи іншого фахівця.

Певний вклад у вивчення даної проблеми внесли й військові вчені. Різні підходи й аспекти формування творчого стилю діяльності офіцерських кадрів знайшли своє відображення у роботах О. В. Барabanщикова, А. А. Балаховського, Н. І. Кіряшова, В. В. Серебрянникова, М. І. Ясюкова та інших.

Друга група - це роботи, присвячені теоретичному аналізу різних аспектів стилю діяльності з метою усвідомлення його суттєвих характеристик. (Існує три основних загальних підходи до трактування стилю діяльності.)

Перший з них - це аналіз стилю стосовно до такого виду діяльності кадрів, як управління, керівництво людьми, тобто стиль керів-

ництва. В межах цього підходу працюють такі вчені, як А. А. Беляєв, В. Н. Вяткін, М. Вудкок, Д. Френсіс, Ф. Ф. Какурін, Л. Д. Кудряшов, Н. І. Лещинський, М. С. Ладенко, В. І. Лебедєв, А. М. Омаров та інші.

Також були проведені дослідження на рівні кандидатських дисертацій Г. С. Буторіною, А. Л. Журавльовим, Н. М. Кезніченко, Н. В. Рєзєнєнєкє.

Важливість проблеми для Збройних Сил обумовила розробку різних аспектів та сторін стилю керівництва військовими педагогами та психологами О. В. Барабаншиковим, В. І. Вдовюком, А. Д. Глоточкіним, І. А. Липського, А. В. Подоляком, Д. П. Познанським, Ф. П. Тонких та іншими.

Другим підходом є використання терміну "стиль" відносно до різних видів та сфер діяльності явищ та процесів. При цьому основна увага приділяється не з'ясуванню суті та змісту стилю діяльності у конкретній сфері, в характеристиці тієї чи іншої діяльності людини.

Третій підхід до вивчення проблеми стилю діяльності пов'язаний з іменами К. М. Гуревича, Є. А. Климова, Н. В. Кузьміної, К. Леонгарда, Т. Н. Лобанової, В. М. Мельникова, В. С. Мерліна, Л. І. Собчик, Т. С. Тамбовцевої, В. М. Шадріна, Л. Г. Ямпольського та інших. У працях цих авторів стиль діяльності конкретної особи або людей певних професій розглядається у зв'язку та у взаємообумовленості з їх типологічними властивостями нервової системи, темпераменту. Такий підхід до розглянутої проблеми дозволяє вивчити психофізичні механізми формування індивідуального стилю діяльності.

З аналізу наукової літератури випливає, що найважливішою та невід'ємною ознакою діяльності є свідомість. Отже, стиль є характеристика суб'єктивного. Повернемось до структури діяльності, тому що стиль характеризує не особистість як таку, а суб'єкта діяльності. Пояснюється це тим, що педагог з об'єктом діяльності в процесі виховання знаходиться в активних відносинах. В свою чергу, структура діяльності обов'язково включає й певні засоби впливу, які педагог використовує для досягнення тих чи інших результатів.

У розділі показано, як в стилі діяльності відображаються використані педагогом засоби. Однак стиль характеризують не просто якісь певні засоби діяльності, а засоби, використані тим чи іншим педагогом. Через те наступна ознака стилю діяльності - це характеристика відношення керівника навчального процесу до використаних засобів і форм навчання та виховання. Стиль також характеризується

такими ознаками, як вольові (ділові) і соціально-психологічні (особисті, комунікативні) якості. Стиль діяльності - не особиста справа військового педагога, а суспільна, тому що він впливає на всі сторони діяльності підрозділу, як форма реалізації соціально-психологічних відносин в процесі керівництва колективом.

В стилі діяльності слід відрізнити, з одного боку, об'єктивні умови, які визначають спільну основу, а з іншого - властиві даному керівнику способи та засоби здійснення покладених на нього функцій. Якщо об'єктивні умови (матеріальні можливості держави та Збройних Сил, характер політичних цілей, досягненню яких служить діяльність військових кадрів; військово-правові умови, власне соціальні умови), які впливають на стиль діяльності, визначаються сукупністю соціальних та економічних факторів, що склались в суспільстві і державі, тоді суб'єктивні чинники обумовлюються рисами особи керівника, насамперед специфікою його психологічного складу, які виявляються через ділові та соціально-психологічні якості.

На думку автора під стилем діяльності командира-вихователя розуміють характерну та особливу для кожного з них своєрідність його праці. Вона проявляється в тривалій перевазі у командира-вихователя певних цільових та мотиваційних орієнтацій, у ступені розвитку та виявленні особистих рис характеру, у переважному використанні ними тих чи інших методів діяльності; особливостях їх спілкування з військовослужбовцями.

Структура стилю діяльності офіцера-вихователя визначається структурою його праці і являє собою єдність, взаємозв'язок і взаємообумовленість компонентів: операційного, комунікативного і мотиваційно-цільового, з яких провідним є останній. Така його роль обумовлена важливим місцем мотиваційно-цільового компоненту в структурі усієї діяльності людини, значенням інтелектуальної сфери його особистості.

Змістом стилю є упорядкована особливим образом сукупність елементів і процесів діяльності командирів підрозділів. На основі вивчення змісту їх стилю діяльності автором була створена група змістовних критеріїв його оцінки, які направлені на розвиток особистості. Вона може бути позитивною, нейтральною і негативною.

При дослідженні стилю діяльності командирів в дисертації виділяються його основні види, які зустрічаються найбільш часто і реально. Як основа для визначення їх існуючої кількості, був викорис-

таний певний критерій цілей діяльності. Відносно цього критерію, досліджувалась цільова орієнтація командирів і способи досягнення ними поставлених цілей і завдань.

1. Орієнтація командирів-вихователів на вирішення організа-торських завдань, які сприяють досягненню цілей діяльності. Це ха-рактеризує їх організаторський стиль.

2. Орієнтація командирів підрозділів на вирішення завдань ви-ховання. Вони розглядаються ними як головний шлях до досягнення ос-новної мети і характеризують виховний стиль діяльності офіцерів.

3. Орієнтація командирів-вихователів на вирішення завдань по регулюванню міжособистісних відносин у колективі. Вони характеризують регулятивний стиль.

Кожен з визначених видів стилю діяльності може бути охаракте-ризований відносно до критерію засобів діяльності. Останні підпо-рядковані першому і обрані тільки для класифікації стилю діяльнос-ті. Третьою основою для класифікації стилю діяльності, яка викорис-тана нами в дослідженні, є критерій комунікації. За цим критерієм визначається рівень розвитку культури спілкування (низький, серед-ній, вищий). З цією метою використовувалась методика дослідження та оцінки рівнів розвитку культури спілкування командирів підрозділів. Поряд з групами змістовних і класифікаційних критеріїв оцінки стилю діяльності, його характеризують з точки зору окремих рис, рівнів їх розвитку та частоти виявлення в діяльності того чи іншого командира підрозділу. На думку автора, це дозволяє визначити рівень творчого стилю діяльності командирів-вихователів.

В другому розділі "Дослідно-експериментальне дослідження про-цесу формування творчого стилю діяльності у командирів підрозділів" головним чином розкривається педагогічний аналіз процесу формування творчого стилю діяльності у командирів-вихователів.

Дослідження процесу формування творчого стилю діяльності у ко-мандирів підрозділів показало, що він носить цілеспрямований і ор-ганізований характер і має свою внутрішню та зовнішню сторони. Вони обумовлені характером діяльності в якості об'єктів і суб'єктів кате-горій військовослужбовців, які брали в ньому участь.

Таким чином, зовнішня сторона цього процесу пов'язана з орга-нізованими та цілеспрямованими впливами на командирів підрозділів та їх діяльність з боку суб'єктів цього процесу (вищі командири). Внутрішня ж сторона - є самостійною працею офіцерів-вихователів над

своїм стилем діяльності.

Дослідження також показали, що формування творчого стилю діяльності у командирів підрозділів має свою логіку, яка включає змістовний, організаційний і методичний аспекти.

В дисертації показано, що змістовний аспект процесу формування творчого стилю діяльності командирів підрозділів включає в себе ту частину змісту сукупності усіх дій на особистість, яка безпосередньо забезпечує досягнення специфічної цілі даного процесу - виховання в них творчого стилю. Це забезпечує необхідні позитивні зміни в діяльності командирів-вихователів.

При вивченні організаційного аспекту процесу формування творчого стилю у командирів підрозділів враховувалось, що він включає в себе ту частину процесу, яка є результатом свідомої діяльності його керівників.

При дослідженні методичного аспекту основний акцент був зроблений на ту частину процесу формування у командирів підрозділів творчого стилю діяльності, яка пов'язана з використанням різноманітних методів і засобів їх навчання, виховання і керівництва їх діяльності; з наданням їм необхідної допомоги та розробкою індивідуальних методичних рекомендацій.

Таким чином, вивчення процесу формування творчого стилю діяльності командирів підрозділів свідчить про те, що у військових частинах існують необхідні умови, які сприяють успіху цієї праці. Але отримані в результаті дослідження дані приводять до висновку про необхідність розробки типової програми і тематики професійно-педагогічної підготовки командирів, тісно пов'язаних і скоординованих з відповідними документами на попередніх та наступних ступенях єдиної системи безперервної підготовки командирів-вихователів (ЄСБП). В той же час дослідження нашої проблеми показало, що критеріїв і методик оцінки стилю діяльності не існує. Кожен керівник даного процесу оцінює його особисто. Це вимагає розробки критеріїв і методик оцінки творчого стилю діяльності командирів-вихователів.

Як свідчать результати нашого дослідження, складність явища, яке вивчається, характер вимог, що пред'являються до стилю діяльності, необхідність його всебічної оцінки вимагає, щоб було виділено не менше трьох груп критеріїв оцінки стилю діяльності: класифікаційних, змістовних та інтегративних. Вони були покладені в основу дослідно-експериментальної роботи автора у військових частинах по

формуванню у командирів підрозділів творчого стилю діяльності.

Критерії перших двох груп в дисертації використовувались при вивченні загальних параметрів стилю діяльності командира підрозділу: цільові установки, орієнтація на методи діяльності (типові, нетипові), рівень культури спілкування (низький, середній, високий), спрямованість розвитку стилю діяльності (позитивна, нейтральна, негативна).

Дослідження показали, що тільки третя група критеріїв - інтелектуальна - дозволяє здійснювати кількісну оцінку якісних ознак творчого стилю діяльності командирів-вихователів по спеціальній методичці в цілому.

Автор визначив три підгрупи таких критеріїв:

- мотиваційно-цільові риси стилю діяльності;
- операційні риси стилю діяльності;
- комунікативні риси стилю діяльності.

Виявлення мотиваційно-цільових рис визначається мотиваційною стороною стильової динаміки, спрямованістю інтересів, потреб, установок, волевих зусиль і намагань командирів-вихователів в його діяльності. Основними показниками цього критерію є: рівень сформованості вимог командирів-вихователів до удосконалення стилю діяльності в умовах нової соціально-педагогічної ситуації; рівень сформованості в них соціально-психологічних установок на саморозвиток і самоудосконалення особистих стильових характеристик педагогічної діяльності; ступінь готовності військових вихователів активно підтримувати реформи у Збройних Силах України та інші.

Виявлення операційних рис стилю діяльності відображають такі показники цього критерію: вміння прогнозувати перспективи розвитку особистості та колективу; вміння планувати педагогічну діяльність; здатність передбачати використання всіх напрямків педагогічного впливу; вміння конструювати систему методів і засобів діяльності, адекватних рівню розвитку особистості й колективу та інші.

Виявлення комунікативних рис стилю діяльності командирів-вихователів визначається такими його якостями, як оптимізм, доброзичливість, чуйність і чутливість, уважність і тактовність, доступність і простота поведінки, близькість до людей та інші.

З врахуванням цих критеріїв та їх показників була розроблена методика оцінки рівня сформованості творчого стилю діяльності командирів-вихователів.

Під час дослідження в результаті роботи експертів були виявлені відповідні вищеназваним критеріям ознаки, безумовно необхідні для стилю діяльності командира-вихователя. Далі була вивчена частота виявлення кожної з основних якісних рис стилю діяльності та проведено їх групування з врахуванням важливості. Для окреслювання рівнів сформованості стилю діяльності командирів підрозділів на основі вимірювання частоти прояву сукупності рис та порівняння з результатами практичної роботи командирів були визначені такі залежності. Якщо риси стилю діяльності командира-вихователя виявляються постійно (5 балів), то такий стиль належить до вищого рівня свого розвитку, який називається творчим. Якщо риси в діяльності командира підрозділу виявляються часто або не завжди (4 і 3 бали відповідно), то такий рівень розвитку стилю визначений як трансформативний. А якщо риси стилю виявляються рідко (2 бали) або не виявляються зовсім (1 бал), то такий рівень розвитку стилю командира підрозділу відповідає репродуктивному. Творчість командира-вихователя, як показали дослідження, також має різні рівні: адаптивний, локально-творчий, системно-творчий.

В результаті цього була складена програма проведення дослідно-експериментальної роботи, яка базувалась на проведенні констатуючого та формуючого експериментів в експериментальній та контрольній групах. Порівняння результатів вивчення стилю діяльності командирів підрозділів контрольної та експериментальної груп за критеріями оцінки дозволили зробити висновок про те, що на етапі констатуючого експерименту однорідні показники цих критеріїв та оцінки в обох групах досить близькі. Це характеризує той факт, що незважаючи на значні розбіжності в стилі діяльності командирів підрозділів, обумовлені індивідуально-особистими особливостями кожного з них, професійно-рольові особливості діяльності обумовлюють відносну однорідність цих показників. Крім того, цей факт також підтверджує вірність комплектування контрольної та експериментальної груп (результати констатуючого експерименту наведені у додатках 7, 8, 9 та графіку N 2 цієї дисертації).

Кінцевим результатом формуючого експерименту, відповідно до гіпотези, повинно було стати оволодіння усіма членами експериментальної групи стилем на творчому рівні його розвитку. Цей результат припускалось отримати за допомогою реалізації комплексу заходів, основними з яких стали:

- розробка змісту педагогічної підготовки командирів-вихователів у частинах;

- удосконалення організації системи навчання та виховання командирами підрозділів усіх ступенів;

- приведення у відповідність самооцінок та оцінок стилю діяльності вихователів;

- раціональне використання перспектив розвитку кожного командира-вихователя в процесі формування в них творчого стилю діяльності за рахунок пропозицій до атестування.

Формуючий експеримент проводився в п'яти підрозділах протягом двох років. Ефективність праці перевірялась через порівняння початкового та нового рівнів розвитку стилю діяльності командирів підрозділів експериментальних груп. Використовувались для цього порівняння отриманих даних з результатами контрольних груп.

Дані, що характеризують ефективність дослідно-експериментальної роботи представлені на графіку N 1.

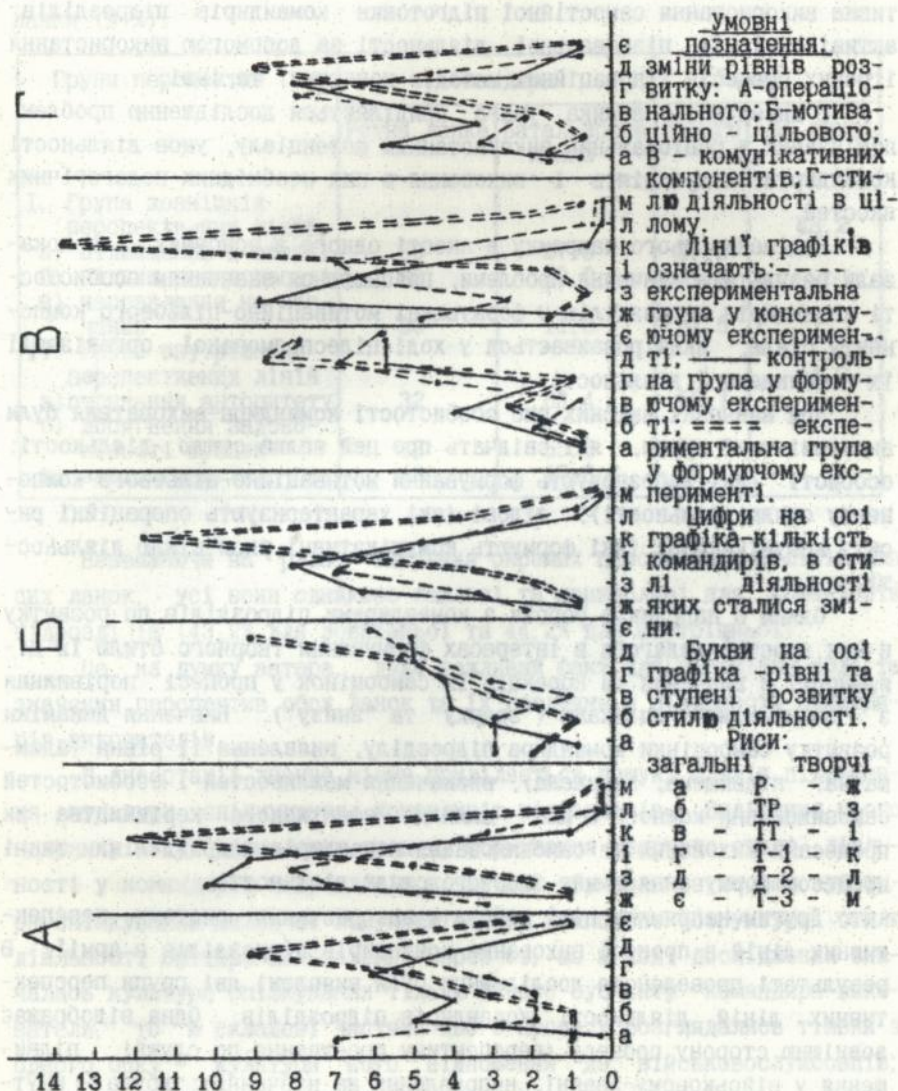
Таким чином, висунута в дослідженні гіпотеза отримала своє підтвердження. Приведення змісту процесу формування творчого стилю діяльності командирів-вихователів відповідно до складеної соціально-педагогічної ситуації, надання йому творчого характеру, рішуча відмова від догматизму і формалізму в його організації, надання цьому процесу цілеспрямованого комплексного характеру дозволили підвищити його ефективність.

В третьому розділі "Основні напрямки удосконалення процесу формування творчого стилю діяльності у командирів підрозділів" вивчається процес підвищення знань, виховання навиків та умінь педагогічної діяльності у командирів.

Виділення цього напрямку в якості одного з провідних обумовлено як важливим значенням знань, навиків та умінь командира-вихователя в справі формування в ньому операційного компоненту творчого стилю діяльності, так і результатами дослідно-експериментальної роботи.

В дисертації показано, що основною умовою покращення педагогічної підготовки командирів підрозділів є погодження усіх видів їх підготовки за цілями, завданнями, об'єктами, суб'єктами, методами і формами, часом. Таким чином виникає необхідність комплексного підходу до підготовки командирів підрозділів у військових частинах; інтенсифікації навчально-виховного процесу в системі усіх видів

Графік N 1 Результати зміни рівнів розвитку стилів діяльності у командирів підрозділів.

підготовки даної категорії командирів; диференціації їх підготовки за категоріями, досвідом праці, ступенем підготовленості; продуктивне використання самостійної підготовки командирів підрозділів; активізації їх пізнавальної діяльності за допомогою використання ігрових процесів (іноваційних методів навчання) та інші.

В дисертації велика увага приділяється дослідженню проблем, пов'язаних з раціональним використанням потенціалу, умов діяльності командирів підрозділів і виховання в них необхідних педагогічних якостей.

Виділення цього напрямку в якості одного з основних, як показали результати вивчення проблеми, пояснюються значенням особистості командирів підрозділів у формуванні мотиваційно-цільового компоненту стилю, який розвивається у ході цілеспрямованої організації їх повсякденної діяльності.

При вивченні якісних рис особистості командира-вихователя були виявлені такі групи, які свідчать про цей вплив стилю діяльності: особисті (які забезпечують формування мотиваційно-цільового компоненту стилю діяльності); ділові (які характеризують операційні риси); комунікативні (які формують комунікативні риси стилю діяльності).

Одним з напрямків роботи з командирами підрозділів по розвитку в них якостей педагога в інтересах формування творчого стилю їх діяльності є вивчення та корекція їх самооцінок у процесі порівняння з "зовнішніми" оцінками ("зверху" та "знизу"). Вивчення динаміки розвитку самооцінки командира підрозділу, виявлення її рівня (адекватна, підвищена, занижена), визначення можливостей і особистостей самовиховання кожного з них - шлях до ефективного керівництва як процесами виховання та самовиховання командирів підрозділів, так і процесом формування в них творчого стилю діяльності.

Другим напрямком цієї роботи є використання системи перспективних ліній в процесі виховання командирів підрозділів в армії. В результаті проведеного дослідження були виявлені дві групи перспективних ліній діяльності командирів підрозділів. Одна відображає зовнішню сторону процесу (перспективу просування по службі, підвищення у військовому званні, направлення на навчання); друга - внутрішню (перспективу отримання посадового і морального авторитету, досягнення внутрішньої задоволеності результатами своєї праці, перспектив заохочення).

В цій таблиці даються дані, які характеризують ступінь переваги перспектив тієї чи іншої групи для командирів підрозділів різної ланки (в %):

Групи перспектив	Командири		Разом	
	Ротна ланка	Батальйонна ланка	Всього	По групі
I. Група зовнішніх перспективних ліній				43,2
а) підвищення в званні	60	27,5	35,5	
б) підвищення в посаді	96	80,0	61,6	
в) направлення на навчання	90	11,8	32,5	
II. Група внутрішніх перспективних ліній				44,2
а) отримання авторитету	32	63,4	55,7	
б) досягнення задоволеності працею	48	55,6	53,7	
в) заохочення	40	17,6	23,2	

Незважаючи на різні значення окремих перспективних ліній для цих ланок, усі вони однаково важливі та привабливі для командирів підрозділів (43,2% для зовнішньої та 44,2% для внутрішньої).

Це, на думку автора, дуже важливий факт для розуміння ролі та значення перспектив обох ланок та їх поєднань в діяльності командирів-вихователів.

В дисертації значне місце приділяється пошуку шляхів підвищення культури спілкування командирів підрозділів. Виділення цього напрямку по удосконаленню процесу формування творчого стилю діяльності у командирів підрозділів в частині обумовлено тим, що культура спілкування визначає комунікативний компонент структури стилю діяльності офіцера-вихователя. Через те, що в ході дослідження вивчалась культура спілкування тільки одного суб'єкту командира-вихователя, то й складові частини цього процесу розглядались тільки з одного боку - культури його відношення до військовослужбовців; культури взаєморозуміння їх; культури впливу на людей.

Вивчення культури відносин командирів підрозділів до військовослужбовців під час проведення дослідно-експериментальної роботи

базувалось на тому, що головним її показником є ступінь реалізації в практичній діяльності командира вимог принципу опори на позитивне в особистості військовослужбовців та військових колективах. Таку позицію займають 92,7% опитуваних командирів.

Аналіз отриманих оцінок і характеристик дозволив визначити три основні рівні розвитку культури спілкування командира-вихователя з військовослужбовцями підрозділу: повне розуміння (14,6%), неповне (51,2%), непорозуміння (34,2%).

Результати вивчення культури впливу командирів на підлеглих дозволили згрупувати та провести якісний аналіз цих заходів з чотирьох груп (переконливі, спонукаючі, примушуючі, умовляючі).

За допомогою розробленої методики оцінки культури спілкування командирів підрозділів були виявлені його три рівні: високий (18,8% ротної ланки і 32,7% батальйонної ланки); середній (відповідно 50,9% і 51,6%); низький (відповідно 30,2% і 15,7%).

Аналіз наведених результатів свідчить про необхідність підвищення культури спілкування командирів підрозділів через вирішення таких завдань: розвиток їх культури взаємовідносин, взаєморозуміння та взаємодії в колективі підрозділу.

III. Основні висновки

I. Аналіз літературних джерел, результатів дослідження стану роботи по формуванню творчого стилю діяльності командирів-вихователів в сучасних умовах, проведений автором, дозволив уточнити і розширити уяву про психолого-педагогічну суть, зміст, систему класифікації творчого стилю діяльності командира-вихователя.

Під творчим стилем діяльності командира-вихователя автор розуміє сукупну характеристику принципово нових шляхів та засобів вирішення теоретичних і практичних проблем, підтверджених якісно новими результатами, які мають суспільне значення.

Формування творчого стилю діяльності командирів-вихователів в умовах реформування Збройних Сил являє собою складний, динамічний, різнобічний та діалектичний процес, рушійними силами якого є властиві протиріччя і суперечності. Основними з них є: протиріччя між умовами нової соціально-педагогічної ситуації та рівнем психолого-педагогічної підготовки вихователя; між змістом роботи по формуванню творчого стилю діяльності військових вихователів і вимогами до неї; між формами, які використовуються на практиці, та методами

покращення творчого стилю діяльності і рекомендаціями педагогічної науки; між рівнем педагогічних знань військових вихователів та можливістю використання їх на практиці; між потребами командирів-вихователів у формуванні творчого стилю діяльності та відсутністю теоретичних та методичних розробок з даної проблеми в психолого-педагогічній літературі.

Під час проведення дослідно-експериментальної роботи велика увага приділялась виявленню соціально-педагогічних умов вирішення названих протиріч. Найбільш важливими з них є:

а) в сфері навчальної діяльності:

- психолого-педагогічна підготовка армійських вихователів, курсантів військових училищ, слухачів військових академій;

- співвідношення змісту навчально-виховних засобів по формуванню і розвитку творчого стилю діяльності командних кадрів нової соціально-педагогічної ситуації, яка склалась в умовах реформування Збройних Сил;

- адекватність форм і методів роботи по формуванню творчого стилю діяльності військових вихователів, її змісту та вимогам часу;

б) в сфері службової діяльності:

- якісний підбір та розстановка кадрів командирів-вихователів;

- врахування стильових характеристик їх діяльності в роботі атестаційних комісій та при укладенні контракту з офіцерами Збройних Сил.

в) в сфері суспільної діяльності:

- постійна увага армійської громадськості питанням покращення роботи по формуванню творчого стилю діяльності військових вихователів.

г) в сфері господарсько-побутової діяльності:

- створення необхідних житлово-побутових та інших матеріальних умов для кадрів армійських вихователів;

- створення необхідної матеріальної бази для задоволення потреб духовного розвитку командирів-вихователів, можливостей їх професійного зростання.

2. Формування й розвиток творчого стилю діяльності командирів-вихователів відбувається в усіх напрямках їх діяльності під впливом різноманітних факторів, обумовлених соціальними, педагогічними і психологічними умовами їх служби та побуту.

Єдина система
ЛНБ ім. В. Стефанишина
АН України

безперервної підготовки командирів (ЄСБПК), типові програми і тематика, що були розроблені автором, на його думку, можуть допомогти провести облік таких факторів при організації даного процесу, знайти мету і зміст завдання, вибрати найбільш ефективні форми і методи їх реалізації. Розроблені критерії оцінок формування стилю діяльності командирів-вихователів можуть допомогти підвищенню ефективності процесу їх виховання. Основні з них: класифікаційні, змістовні, інтегративні. На основі цих показників визначають рівні сформованості творчого стилю діяльності командирів-вихователів на всіх етапах проходження їх служби в різних умовах.

3. Покращення процесу формування творчого стилю діяльності у командирів підрозділів - комплексна проблема, яка вимагає спільної діяльності всіх керівників у військових частинах, а також активної діяльності самих командирів підрозділів по виробленню у останніх спільнозначимої мотивації та цільових орієнтацій діяльності, по їх освоєнню типовими методами практичної роботи, по підвищенню у них культури спілкування.

В процесі дослідно-експериментальні роботи були виявлені педагогічні умови підвищення ефективності процесу формування творчого стилю діяльності командирів-вихователів. Головними з них є: глибоке розуміння командирами-вихователями суті, змісту, стильових характеристик діяльності, прагнення до їх творчого розвитку; високий рівень психолого-педагогічної підготовки командирів. В свою чергу, приведення змісту, форми і методів роботи по формуванню творчого стилю діяльності у відповідність до сучасної соціально-педагогічної ситуації, надає процесу формування творчого стилю діяльності цілеспрямованого, систематичного та комплексного характеру та інше.

Проведена експериментальна робота також визначила основні напрямки покращення процесу формування творчого стилю діяльності у офіцерів цієї категорії, що вивчається. Це такі як: підвищення знань, набуття навичок, умінь педагогічної діяльності у командирів підрозділів; створення умов для діяльності командирів підрозділів, що сприяють повному виявленню та розвитку якісних рис і виробленню тих, яких немає; підвищення культури спілкування командирів-вихователів з військовослужбовцями; формування у військових частинах морально-психологічного клімату творчої атмосфери діяльності; опанування основ науково-дослідної роботи в процесі педагогічної діяльності.

Результати дослідження, основні висновки та пропозиції були викладені в таких публікаціях:

1. Проблеми формування стилю діяльності слухачів в період військового стажування. /Матеріали науково-практичної конференції.- Москва: ГАЗС, 1992р., 0,7 д.а.;

2. Необхідність і шляхи удосконалення індивідуальної виховної роботи військового інженера. /Матеріали військово-наукового семінару.- Харків: ВІРТА ППО, 1993р., 1,0 д.а.;

3. Діяльність військового керівника по вивченню індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців. /Курс лекцій.- Харків: ХВУ, 1993р., 1,0 д.а.

4. Управління соціальними процесами у військових колективах /Методичні рекомендації для слухачів академії.- Харків: ВІРТА ППО, 1991р., 0,75 д.а.

Харківський державний університет
Інженерно-технічний факультет
Кафедра військової психології
Харків, Україна

Відомості про документи, що містяться в архіві, зберігаються в картках інвентаризації. Форма інвентаризації: № 1/1993-94.

Харківський ХВУ

АНДРЕЄВ ЮРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ
КОМАНДИРА-ВИХОВАТЕЛЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ
ЗБРОЙНИХ СИЛ
Автореферат дисертації

Підписано до друку 13.06.94. Друк. арк. I, 3. Обл. - вид. арк. I, 0.
Друк офсетний. Формат 60x84/16. Тир. 100.

Зам. I/465-94.

Друкарня ХВУ

AB 30.709

AB 30.709